

СЕКЦІЯ 4

АРХІВНА ТА БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

*Бездрабко В. В., д-р іст. наук, професор,
Київський національний університет культури і мистецтв*

ДО ДИСКУСІЇ ПРО АРХІВНИЙ МЕТОД

Інтелектуальний рух, який охопив на рубежі століть гуманітарні науки, характеризується особливою увагою до дослідницьких методів, що пов'язане з апробацією та поширенням новітніх методичних можливостей в умовах тотальної інформатизації суспільства, формування і розвитку е-середовища. Ці події вплинули і сформували нове окреслення предмету гуманітаристики, способів його пізнання, а заодно й визначення її місця у сонмі наук. Полемічно налаштовані колеги-новатори знову запропонували рішучі ревізійні верифікації «старих методик» з акцентом на неперевершеності можливостей інформаційних методів. При цьому чисельні приклади вдалого застосування останніх щільно лягають в основу твердження про їх універсальність і переваги водночас. Визнання їхньої правомочності й легітимності супроводжується пропозиціями прийнятних варіацій застосування, що породжує новітні методичні матриці для науки.

Актуалізація методики гуманітарного дослідження спричинила адекватну реакцію у вигляді захисту традиційних методів і водночас схвалення необхідності застосування інформаційних технологій, коли це предметно виправдано. Утім, незалежно від різноманіття можливих методів науки, є питання, що виглядають основоположними для кожного з них. Ідеться про їх статус, універсальність чи спеціалізацію, залежність від соціокомунікаційних чинників, дослідницьких завдань і практичної діяльності. Зупинимось на цьому докладніше.

У XX ст. формується переконання в тому, що метод унормовує й універсалізує ведення будь-якого дослідження, конструюючи й деконструюючи знання в постмодерністській атмосфері. Наприкінці минулого століття методологи науки (Т. Кун, І. Лакатос, К. Попер та ін.) заговорили про неможливість розроблення єдиного універсального методу з директивним приписом обов'язкових дій, процедур, їх програмування й регулювання у визначеному науковому напрямі. Під цим кутом дослідники Європи, США зауважили про доцільність і необхідність *методологічного плюралізму*, демонструючи розмаїття методів і *прагматизм* їх застосування. Прагматичний принцип полягав у тому, що мета студіювань визначає вільний вибір методів, а не навпаки.

Для українського архівознавства теорія (у т. ч. і методологія) також залишається актуальним дискурсом. Вивчаючи історіографію часів сучасної України, робимо висновок про недостатню кількість праць, присвячених теорії науки, зокрема методології архівознавства. І хоча про його теорію згадують у навчальних посібниках і дисертаційних дослідженнях (здебільшого побіжно), утім, мабуть, чи не єдиним комплексним теоретико-методологічним науковим виданням, написаним в академічному стилі, стала праця професорки І. Б. Матяш *«Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку»* [1].

Знайомство з зарубіжною проблемно-тематичною історіографією переконує нас у її тривалому студіюванні. Виявлений інтерес до питання «вивів» на доволі своєрідну і цікаву, на наш погляд, розвідку знаних архівістів сучасності Лучани Дюранті та Джованні Мікетті під красномовною лаконічною назвою *«Архівний метод»* (*«The Archival Method»*) [3]. Для них *метод науки* зумовлюється генетично і формується в оточенні різноманітних споріднених, близьких чи віддалених теорій, або тих знань, які дистанціюють від елементарної емпірії. Концепція генетичного походження методу породжує необхідність з'ясування родової належності архівознавства та інтенції стосовно середовища виникнення й розвитку. Вони вважають, що наука про архіви належить гуманітаристиці, веде своє походження від правової науки й розвивається в тісній співпраці з філологічними, історичними дисциплінами аж до XX ст. [3, 75].

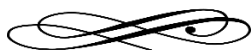
Зарахування ними архівознавства до гуманітаристики вказує на те, що в загальному випадку це наука про людину, її діяльності та результати цієї діяльності [3, 75].

Добре розуміючись на методології науки та її еволюції, Л. Дюранті і Дж. Мікетті значну увагу приділяють висвітленню періоду панування в історії архівознавства ідеї *універсального (загального) методу*. Ці пошуки вони датують ХІХ ст. і пов'язують з архівістом Ф. Боніані, який докладно писав про особливий порядок документів у фондах, і згодом щедро ділився міркуваннями зі студентами університетів Італії [3, 84]. Через укоріненість походження документів і фонду в минулому цей метод було названо *історичним* (*metodo storico*). У Франції він здобув назву *повага до фонду* (*respect des fonds*), у Німеччині – *провенієнц принцип* (*Provenienz Prinzip*). Виникнення цих понять означило тогочасну реальність – прагнення підтвердити якісно нове розуміння такого документального феномену як *фонд*.

Пошуки універсального методу в архівознавстві запропонували фаховій спільноті різні його варіації. Майже через 100 років авторитетний архівіст-палеограф Дж. Ченкетті, розвиваючи ідею історичного методу як практичного розв'язання проблем архівістики, змінив його першу частину назви на *архівний*, проголосив основоположним інструментом для нової теорії архівознавства і таким чином перевернув «архівний світогляд» [2]. На глибоке переконання Л. Дюранті і Дж. Мікетті, цей тактичний хід возвеличив історичний метод із методу, що підтримує «архівну науку», до метода, на якому тримається «наука в архіві» [3, 85]. Тому попри дискусійність питання ідеї зарубіжних колег, за якими в ядрі методології архівознавства аргументовано виокремлюється основоположний універсальний метод, що розкриває генеральне розуміння базових понять архівістики – архівного документа та архівного фонду, вважаємо вартими уваги.

Список використаних джерел:

1. Матяш І. Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 515 с.
2. Cencetti G. Scritti archivistici. Roma : Il Centro di ricerca editore, 1970. P. 9–39.
3. Duranti L., Michetti G. The Archival Method. *Research in the Archival Multiverse*. Clayton : Monash University, 2017. P. 75–96.

Ковальська Л. А., канд. іст. наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

РЕТРОСПЕКТИВНА ІНФОРМАТИВНІСТЬ АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ УКРАЇНИ (1941–1945)

Ретроспективний образ Другої світової війни, особливо її періоду 1941–1945 рр., коли війна рухалася теренами України, стає фактом історичної пам'яті народу та є предметом професійного аналізу не тільки спеціалістів у галузі історії, війни, ідеології, психології, філософії, політики, а також архівознавства й джерелознавства. В основу образу покладено надбання науки, інтерпретацію і систематизацію фактів на основі існуючого комплексу документів і архівних матеріалів. Ретроспективний образ війни формується під впливом свідчень очевидців та фронтовиків, військових щоденників та листів, літературних творів письменників, поетів, журналістів. Цей документальний масив розпорошений по десятках державних та приватних архівів. Ретроспективність відображає історичну свідомість народу, яка в різні епохи являє собою комплекс практичних і теоретичних форм соціальної пам'яті, переказів, міфологічних уявлень та наукових даних.

Процес історичного пізнання в межах різних джерелознавчих комплексів передбачає використання ретроспективного методу, який допомагає у розумінні розвитку подій у реальності – від причини до наслідку. Сутність ретроспективного методу полягає у виході на більш високий рівень дослідження з метою розуміння й оцінки попередніх подій. Кожний попередній